

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за червень 2022 року

Зміст

1. Спори, що виникають із сімейних відносин	5
1.1. Лише факт застосування до одного з батьків запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, який унеможливорює виконання ним батьківських обов'язків, не є безумовною підставою для позбавлення його батьківських прав	5
1.2. У разі посилання учасників сімейного спору на факти вчинення одним із них домашнього насильства суд обов'язково повинен перевіряти, чи відбувалося домашнє насильство щодо дитини або за її присутності	6
1.3. Ухилення усиновлювачів від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини, їхня відмова від неї і бажання скасувати усиновлення є підставою для позбавлення усиновлювачів батьківських прав стосовно такої дитини та стягнення аліментів на її утримання	8
1.4. Успадковане та отримане в дар майно не є доходом, який ураховується при визначенні розміру аліментів	10
2. Спори, що виникають із спадкових відносин	11
2.1. Положення Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлюють порядок прийняття спадщини в разі, якщо останнім місцем проживання спадкодавця є тимчасово окупована територія, і надають право спадкоємцям, виконавцям заповіту, кредиторам спадкодавця та іншим особам реалізувати свої права щодо спадкового майна на території України в загальному порядку	11
3. Спори, що виникають із житлових відносин	14
3.1. Лише факт проживання особи у спірній квартирі не доводить, що між нею та наймачем цього житла на момент приватизації квартири були саме сімейні відносини, а не відносини наймодавця і квартиранта	14
3.2. Підставою для визнання особи такою, що втратила право користування жилим приміщенням, може слугувати лише свідоме поведінка особи, яка свідчить про втрату нею інтересу до такого жилого приміщення	15
4. Спори, що виникають із правочинів	17
4.1. Для передання майна неповнолітній дитині у власність за договором дарування не потрібний дозвіл органу опіки та піклування, тому такий договір не може бути кваліфікований як нікчемний на підставі частини першої статті 224 ЦК України	17

4.2. Укладання договору в електронному вигляді через інформаційно-комунікаційну систему можливе за допомогою електронного підпису лише за умови використання засобу електронного підпису всіма сторонами цього правочину	18
4.3. Фінансова установа (банк) як юридична особа несе відповідальність перед клієнтами, які уклали договір банківського вкладу (депозит), незалежно від місця розташування її філій, зокрема тих, які розміщені на тимчасово окупованій території	20
5. Спори щодо недоговірних зобов'язань	22
5.1. Лише факт визнання особи потерпілою у кримінальному провадженні за відсутності належним чином установленого факту вчинення самого кримінального правопорушення (злочину) не є підставою для відшкодування шкоди відповідно до частини другої статті 1177 ЦК України	22
5.2. На газорозподільне підприємство покладений обов'язок установлення лічильників газу, а відповідне фінансування вже закладено в тариф на оплату спожитого газу. Самостійне встановлення лічильника газу побутовим споживачем за власні кошти є підставою для компенсації з газорозподільного підприємства витрат за самостійне забезпечення та встановлення індивідуального лічильника газу	24
5.3. Саме по собі застосування тимчасових заходів забезпечення кримінального провадження у виді арешту майна, в розумінні статті 661 ЦК України, не свідчить про відсудження спірного майна	26
6. Спори про захист гідності, честі та ділової репутації	27
6.1. Інформація, розміщена на вебсайті НАЗК про результати здійснення повної перевірки декларації особи, є формою акта перевірки, що складається за наслідками здійснених заходів контролю уповноваженими органами, і не може бути визнана недостовірною	27
6.2. Під час вирішення спору про захист гідності, честі та ділової репутації, спростування поширеної інформації, викладеної в мережі «Інтернет», залучення до участі у справі власника вебсайту залежить від того, чи відомий автор поширеної інформації. Якщо автор невідомий або неможливо встановити його особу, а також коли інформація є анонімною і доступ до вебсайту вільним, то належним відповідачем є власник вебсайту	29
7. Питання процесуального права	31
7.1. Вимога асоційованого члена кооперативу про визнання недійсними витягів із списку членів кооперативу й довідок, виданих житлово-будівельним кооперативом на виконання умов договору про сплату	

пайових внесків, є неналежним способом захисту прав та інтересів інвестора	31
7.2. Позовна вимога про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину як способу захисту порушеного права не має самостійного правового значення, оскільки навіть у разі її задоволення не відбудеться відновлення права власності особи. Факти подальшого відчуження спірного майна унеможливають застосування такого способу захисту інтересів позивача, як реституція	33
7.3. У разі подання позивачем завідомо безпідставного позову у спорі, який має очевидно штучний характер, або в разі штучного об'єднання позовних вимог із метою зміни підсудності справи суд вправі, за клопотанням учасника справи чи за власною ініціативою, самостійно роз'єднати позовні вимоги та розглянути кожну із заявлених вимог окремо	34

1. Спори, що виникають із сімейних відносин

1.1. Лише факт застосування до одного з батьків запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, який унеможливорює виконання ним батьківських обов'язків, не є безумовною підставою для позбавлення його батьківських прав

08 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Виконавчий комітет Обухівської міської ради Київської області, про позбавлення батьківських прав.

Суд установив, що сторони перебували у шлюбі, від якого мають дитину. Після розірвання шлюбу ОСОБА_1 разом із дитиною проживала окремо, батько участі у вихованні та догляді за сином не брав, аліменти на утримання дитини не сплачував. Пізніше ОСОБА_2 був обвинувачений за злочин, передбачений частиною першою статті 121 КК України, та утримувався в ДУ «Київський слідчий ізолятор». За висновком Виконавчого комітету Обухівської міської ради Київської області ОСОБА_2 доцільно позбавити батьківських прав щодо його малолітнього сина.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 164 СК України мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини.

Позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, суд може у виняткових випадках при доведеності винної поведінки когось із батьків або їх обох з урахуванням її характеру, особи батька і матері, а також інших конкретних обставин справи відмовити в задоволенні позову про позбавлення цих прав, попередивши відповідача про необхідність змінити ставлення до виховання дитини (дітей) і поклавши на органи опіки та піклування контроль за виконанням ним батьківських обов'язків.

Суди дійшли правильних висновків про відмову в задоволенні позову, оскільки позивач не довів наявності підстав, з якими закон пов'язує можливість позбавлення особи батьківських прав, адже позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батька у кращу сторону неможливо, і лише за наявності вини в діях.

Крім того, суди дійшли обґрунтованих висновків про те, що ОСОБА_1 не надала беззаперечних доказів, які б свідчили про аморальний спосіб життя відповідача, зловживання алкогольними напоями, вчинення насильства стосовно дитини, ухилення ОСОБА_2 від виконання своїх обов'язків щодо виховання малолітнього сина та його винної поведінки.

Суди правильно зазначали, що факт взяття відповідача під варту є об'єктивною причиною, що унеможливорює виконання ним батьківських обов'язків з цього часу.

Висновок Виконавчого комітету Обухівської міської ради Київської області про доцільність позбавлення батьківських прав ОСОБА_2 не є безумовною підставою для задоволення позову, оскільки відповідно до частини шостої статті 19 СК України суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини. Цей висновок за своїм змістом лише констатував факт «свідомого ухилення ОСОБА_2 від виконання своїх батьківських обов'язків стосовно своєї малолітньої дитини» без його перевірки.

Доводи касаційної скарги про те, що є докази наявності підстав для позбавлення відповідача батьківських прав, не заслуговують на увагу, оскільки доведення обставин свідомого, умисного ухилення ОСОБА_2 від виконання батьківських обов'язків, які можуть бути підставою позбавлення особи батьківських прав, покладено на позивача.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 8 червня 2022 року у справі № 362/4847/20 (провадження № 61-399св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104769461>.

1.2. У разі посилання учасників сімейного спору на факти вчинення одним із них домашнього насильства суд обов'язково повинен перевіряти, чи відбувалося домашнє насильство щодо дитини або за її присутності

22 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Управління з питань захисту прав дітей міської ради м. Кропивницького, про визначення місця проживання дитини та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1, третя особа – Орган опіки та піклування Обухівської РДА, про визначення місця проживання дитини.

ОСОБА_1 звернулась із заявою про забезпечення позову.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні заяви.

Апеляційний суд скасував ухвалу суду першої інстанції, заяву задовольнив частково та зобов'язав ОСОБА_2 надати ОСОБА_1 можливість безперешкодного спілкування, побачення та спільного проведення часу з малолітнім сином кожної суботи місяця з 10.00 год. до 17.00 год. неділі без присутності батька.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, направив справу на новий апеляційний розгляд з огляду на таке.

Заходи забезпечення позову, що полягають у визначенні часу та місця побачення і спілкування дитини з одним із батьків, який на час розгляду справи про визначення місця проживання дитини проживає окремо від неї, спрямовані на усунення перешкод у спілкуванні дитини з цим із її батьків на час вирішення по суті спору щодо місця її проживання.

ЄСПЛ наголошував на необхідності та важливості контакту дитини з кожним із батьків під час тривалого судового процесу та відсутності остаточного рішення щодо визначення місця проживання дитини.

Мати, яка на час вирішення справи про визначення місця проживання дитини проживає окремо від дитини, також має право на особисте спілкування з нею, а батько не має права перешкоджати матері спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не має негативного впливу на нормальний розвиток дитини і таке спілкування відбувається саме в інтересах дитини.

Під час розгляду судом та/або органом опіки та піклування спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, визначення місця проживання дитини, відібрання дитини, позбавлення та поновлення батьківських прав, побачення з дитиною матері, батька дитини, які позбавлені батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на законних підставах або не на основі рішення суду, обов'язково беруться до уваги факти вчинення домашнього насильства стосовно дитини або за її присутності (частина четверта статті 22 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

Тлумачення цієї норми свідчить про те, що законодавець поклав на суд обов'язок під час вирішення спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, визначення місця проживання дитини, відібрання дитини, позбавлення та поновлення батьківських прав, побачення з дитиною матері, батька дитини, які позбавлені батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на законних підставах або не на основі рішення суду, враховувати як факти вчинення домашнього насильства стосовно дитини, так і за присутності дитини.

Тобто у разі посилання учасників сімейного спору на факти вчинення одним із учасників домашнього насильства суду обов'язково слід перевіряти, чи відбувалося домашнє насильство щодо дитини або за її присутності. Зазначені обставини варто також перевіряти при вирішенні питання про забезпечення позову у справах про визначення місця проживання дитини.

У справі, що переглядалася, при зверненні із заявою про забезпечення позову ОСОБА_1 вказувала, що вона позбавлена можливості спілкуватись зі своєю дитиною та брати участь у її вихованні. Через протиправні дії ОСОБА_2 щодо неї та дитини вона, як мати, може втратити емоційний зв'язок з сином, тому у разі винесення судом рішення на її користь у неї будуть об'єктивні складнощі в його виконанні, адже їй буде важко налагодити зв'язок з дитиною.

Також ОСОБА_2 посилався на факт вчинення насильства ОСОБА_1 щодо малолітнього ОСОБА_3, проте апеляційний суд не врахував, що законодавець поклав на суд обов'язок під час вирішення спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини враховувати як факти вчинення домашнього насильства стосовно дитини, так і за присутності дитини.

Суд апеляційної інстанції не дослідив надані сторонами докази, не надав їм жодної правової оцінки та не мотивував їх відхилення, а також не перевіряв посилання ОСОБА_2 на факт вчинення насильства ОСОБА_1 щодо малолітнього ОСОБА_3, тому дійшов передчасного висновку про часткове забезпечення позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 червня 2022 року у справі № 757/33742/19-ц (провадження № 61-21029св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104921880>.

1.3. Ухилення усиновлювачів від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини, їхня відмова від неї і бажання скасувати усиновлення є підставою для позбавлення усиновлювачів батьківських прав щодо такої дитини та стягнення аліментів на її утримання

23 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2 до Органу опіки та піклування Дніпровської районної державної адміністрації (далі – Дніпровської РДА), про скасування усиновлення та за зустрічним позовом Органу опіки та піклування Дніпровської РДА в особі Служби у справах дітей Дніпровської РДА в інтересах малолітнього ОСОБА_3 до ОСОБА_1, ОСОБА_2, третя особа – Комунальний заклад «Центр соціальної підтримки дітей та сімей «Добре вдома» Дніпропетровської обласної ради (далі – КЗ «ЦСП «Добре вдома» ДОР»), про позбавлення батьківських прав та стягнення аліментів.

Суд установив, що на підставі судового рішення позивачі всиновили малолітню дитину ОСОБА_3. До ухвалення рішення про усиновлення ОСОБА_3 був тимчасово влаштований у їхню родину для можливості більше його пізнати, при цьому подружжю надавались практичні рекомендації психолога та зверталася їх увага на те, що дитина має певні поведінкові особливості (активний, іноді проявляє агресію, важко будує контакт з однолітками), може вередувати та ігнорувати зауваження і прохання дорослих. Два з половиною роки після усиновлення дитина проживала у подружжя. Згодом у хлопчика стали проявлятися вади характеру, спостерігалася неадекватна поведінка, тому вони просили суд скасувати усиновлення.

Орган опіки та піклування Дніпровської РДА подав зустрічний позов про позбавлення усиновлювачів батьківських прав, стягнення аліментів через неналежне виконання ними батьківських обов'язків, зазначаючи, що за час перебування дитини в родині її стан фізичного та психологічного здоров'я погіршився, при цьому батьки самоусунулися від виконання своїх батьківських обов'язків.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову ОСОБА_1, ОСОБА_2 та частково задовольнив зустрічний позов, оскільки перед усиновленням майбутні батьки усвідомлювали як стан здоров'я дитини, так і особливості її поведінки, спричиненої тяжким дитинством.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та задовольнив позов ОСОБА_1, ОСОБА_2, зазначивши, що незалежно від волі усиновлювачів вони не можуть спільно проживати з дитиною та виконувати батьківські обов'язки. У задоволенні зустрічного позову апеляційний суд відмовив.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, залишив у силі рішення суду першої інстанції, зробивши такі правові висновки.

Відповідно до частини першої статті 238 СК України суд може скасувати усиновлення, зокрема якщо між усиновлювачем і дитиною склалися, незалежно від волі усиновлювача, стосунки, які роблять неможливими їхнє спільне проживання і виконання усиновлювачем своїх батьківських обов'язків.

Згідно зі статтею 3 Конвенції про права дитини в усіх діях щодо дітей першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Відповідно до частин першої, четвертої статті 14 Європейської конвенції про усиновлення дітей усиновлення може бути скасовано лише на підставі серйозних обставин, передбачених законом.

Суд установив, що до усиновлення хлопчик був тимчасово влаштований у родину позивачів для можливості більше його пізнати, подружжю надавав практичні рекомендації психолог, який звертав увагу на те, що дитина має певні поведінкові особливості. Після усиновлення дитина проживала в сім'ї позивачів два з половиною роки.

Після погіршення стосунків з дитиною усиновлювачі не зверталися до фахівців, щоб установити причини неналежної поведінки хлопчика, й ухилилися від надання допомоги щодо вирішення питання його психоемоційного стану. Натомість вони повернули хлопчика до органу опіки та піклування й після цього не відвідували його, не цікавилися його здоров'ям і розвитком, хоча продовжували бути його батьками й мали відповідні як права, так і обов'язки щодо дитини.

Відмовляючи ОСОБА_1, ОСОБА_2 у задоволенні позову про скасування усиновлення, суд першої інстанції правильно виходив із недоведеності позивачами обставин про те, що поведінка дитини під час проживання в їхній сім'ї змінилась настільки, що негативно вплинуло на взаєморозуміння в сім'ї, з приводу чого виникли конфліктні відносини, та призвело до ускладнень стосунків між батьками та дитиною поза волею позивачів. Саме поведінка позивачів вплинула на їх стосунки з дитиною, зокрема батьки (усиновлювачі) не вчинили жодних дій для налагодження гармонійних та сімейних відносин між ними та дитиною.

Щодо позбавлення усиновлювачів батьківських прав Верховний Суд зауважив, що ухилення батьків від виконання своїх обов'язків відповідно до статті 164 СК України має місце не тільки, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, а й коли батьки, надаючи дитині житло та необхідне харчування, не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальноновизнаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти. Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини.

Суд першої інстанції установив, що батьки свідомо ухиляються від виконання батьківських обов'язків стосовно усиновленої ними дитини. Наявні об'єктивні і безсумнівні докази винної поведінки подружжя та їх свідомого нехтування своїми

батьківськими обов'язками стосовно усиновленого, та враховуючи якнайкраще забезпечення інтересів дитини, суд першої інстанції дійшов правильного висновку про наявність підстав для позбавлення ОСОБА_1, ОСОБА_2 батьківських прав щодо малолітньої дитини.

Таким чином, Верховний Суд залишив у силі рішення суду першої інстанції, яким відмовлено позивачам у скасуванні усиновлення, натомість їх позбавлено батьківських прав та стягнуто з подружжя аліменти на користь особи (установи), яка виконуватиме обов'язки законного представника (усиновлювача) дитини.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 червня 2022 року у справі № 175/1713/20 (провадження № 61-189св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105139632>.

1.4. Успадковане та отримане в дар майно не є доходом, який ураховується при визначенні розміру аліментів

15 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Славутський міськрайонний відділ державної виконавчої служби Центрально-Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Хмельницький), про стягнення заборгованості зі сплати аліментів.

Суд установив, що за рішенням суду з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 на утримання повнолітньої доньки стягуються аліменти у розмірі 1/5 частини його заробітку (доходу) щомісячно на період навчання дитини. На виконання рішення суд видав виконавчий лист, на підставі якого Славутський міськрайонний відділ ДВС Центрально-Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Хмельницький) відкрив виконавче провадження. Відповідач здійснює підприємницьку діяльність у сфері сільського господарства, є засновником і власником Сільськогосподарського фермерського господарства «Клепачі» та Фермерського господарства «ЕкоЕнергія». За 2018 рік за виконавчим листом відповідач сплатив аліменти лише із заробітної плати, а не із загального доходу.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову про стягнення заборгованості зі сплати аліментів.

Верховний Суд залишив судові рішення без змін, зробивши такі правові висновки.

У статті 81 СК України визначено, що перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб, затверджує Кабінет Міністрів України.

Постанова Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 року № 146 «Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб» – спеціальний правовий акт, який підлягає застосуванню до спірних правовідносин. Зміст положень

відповідного Переліку зараховує до поняття «заробіток» також виплати, які не є заробітною платою, зокрема доходи від підприємницької діяльності, кооперативів тощо. Це свідчить про більш широке тлумачення змісту поняття «заробіток», що передбачає не лише виплати, які виплачуються в межах трудових правовідносин.

Звертаючись до суду із цим позовом, ОСОБА_1 просила суд стягнути з відповідача заборгованість зі сплати аліментів за 2018 рік з отриманого ним доходу. Суд установив, що згідно з податковою декларацією про доходи та майновий стан за 2018 рік відповідач отримав загальний дохід як вартість успадкованого та отриманого в дарунок майна.

Частина перша статті 70 Закону України «Про виконавче провадження» визначає, що розмір відрахувань із заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника вираховується із суми, яка залишається після утримання податків, зборів і єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Положення пункту 172.1 статті 172 ПК України містить виняток із загального правила, закріпленого підпунктом 14.1.54 пункту 14.1 статті 14 ПК України, щодо визначення будь-якого доходу, отриманого резидентами або нерезидентами від будь-яких видів діяльності на території України, зокрема доходу, отриманого від продажу рухомого та нерухомого майна, який підлягає оподаткуванню. Доходи боржника, звільнені від оподаткування, не належать до бази відрахувань із заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника, які підлягають стягненню у виконавчому провадженні. Спадщина не є доходом, з якого обчислюються аліменти.

Установивши, що дохід відповідача, з якого ОСОБА_1 просила стягнути заборгованість зі сплати аліментів, є вартістю успадкованого та отриманого в дар майна, суд першої інстанції, з висновком якого погодився і апеляційний суд, правильно вважав, що отримання майна – земельних ділянок сільськогосподарського призначення – у власність у порядку спадкування не є тим видом доходу, який підлягає врахуванню під час стягнення аліментів і визначення їх розміру.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 червня 2022 року у справі № 682/1277/20 (провадження № 61-3614св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104849749>.

2. Спори, що виникають із спадкових відносин

2.1. Положення Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлюють порядок прийняття спадщини в разі, якщо останнім місцем проживання спадкодавця є тимчасово окупована територія, і надають право спадкоємцям, виконавцям

заповіту, кредиторам спадкодавця та іншим особам реалізувати свої права щодо спадкового майна на території України в загальному порядку

15 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, Харківської міської ради, третя особа – Десята харківська державна нотаріальна контора, про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини.

Суд установив, що батько позивача ОСОБА_4 помер на тимчасово окупованій території АР Крим. Спадкоємцями першої черги після його смерті є позивач і відповідач (мати померлого). Заповіт ОСОБА_4 не залишив. Спадщина складається із частини квартири, розташованої в АР Крим, а також позивачу стало відомо, що в рахунок погашення боргу стягувачу ОСОБА_4 передано майно – трикімнатну квартиру, проте спадкодавець не встиг зареєструвати своє право власності на неї. Крім того, у спадкодавця є залишок грошових коштів на поточному рахунку, відкритому в ПАТ «Укрсоцбанк» на його ім'я.

Звертаючись до суду з цим позовом, ОСОБА_1 зазначав, що причиною пропуску строку для прийняття спадщини є те, що спадкодавець проживав та помер на тимчасово окупованій території АР Крим, а також вказував на неможливість виїхати за місцем відкриття спадщини та необізнаність про наявність спадкового майна та його обсяг.

Справу суди розглядали неодноразово.

Рішенням суду першої інстанції в задоволенні позову відмовлено у зв'язку з тим, що необізнаність ОСОБА_1 щодо наявності спадкового майна, страх перетину незаконно встановленого митного контролю з АР Крим не є об'єктивними та непереборними труднощами, з якими закон пов'язує поважність пропуску строку для прийняття спадщини.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, ухвалив рішення, яким визначив ОСОБА_1 додатковий строк для подання заяви про прийняття спадщини після смерті ОСОБА_4.

Верховний Суд залишив постанову апеляційного суду без змін з огляду на таке.

Строки на подання заяви про прийняття спадщини не визнаються преюдициальними, можуть бути поновлені з дотриманням правил частини третьої статті 1272 ЦК України про надання додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини і можуть бути застосовані, якщо: 1) у спадкоємця були перешкоди для подання такої заяви; 2) ці обставини визнані судом поважними.

Якщо ж у спадкоємця перешкод для подання заяви не було, а він не скористався правом на прийняття спадщини через власну пасивну поведінку, то правові підстави для визначення додаткового строку для прийняття спадщини відсутні.

Суд установив, що в період шестимісячного строку на подання такої заяви про прийняття спадщини Автономна Республіка Крим відповідно до Закону України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (далі – Закон

№ 1207-VII) визнана тимчасово окупованою територією України та датою початку тимчасової окупації визначено 20 лютого 2014 року.

Згідно із частиною п'ятою статті 11 Закону № 1207-VII на тимчасово окупованій території будь-який правочин щодо нерухомого майна, у тому числі щодо земельних ділянок, вчинений з порушенням вимог цього Закону, інших законів України, вважається недійсним з моменту вчинення і не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю.

12 лютого 2015 року Закон № 1207-VII доповнено статтею 11-1, згідно з якою передбачено, що у разі, якщо останнім місцем проживання спадкодавця є тимчасово окупована територія, то місцем відкриття спадщини є місце подання першої заяви, що свідчить про волевиявлення щодо спадкового майна, спадкоємців, виконавців заповіту, осіб, заінтересованих в охороні спадкового майна, або вимоги кредиторів.

Крім того, зазначеним Законом № 1207-VII доповнено статтю 1221 ЦК України частиною третьою такого змісту: в особливих випадках місце відкриття спадщини встановлюється законом.

Отже, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку, що положення спеціального Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлюють порядок прийняття спадщини у разі, якщо останнім місцем проживання спадкодавця є тимчасово окупована територія, та надають право спадкоємцям, виконавцям заповіту, кредиторам спадкодавця та іншим особам реалізувати свої права щодо спадкового майна на території України в загальному порядку.

Лише на підставі вказаних вище змін чинне законодавство врегулювало порядок подання заяви на прийняття спадщини, якщо останнім місцем проживання спадкодавця є тимчасово окупована територія.

Верховний Суд погодився з висновком апеляційного суду про те, що з дати смерті ОСОБА_4 позивач був позбавлений можливості реалізувати своє право на прийняття спадщини як на території окупованої Автономної Республіки Крим, так і через компетентний орган на території України, оскільки датою початку тимчасової окупації є 20 лютого 2014 року, а статтю 11-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» доповнили лише 12 лютого 2015 року. При цьому вже у березні 2015 року ОСОБА_1 звернувся до державної нотаріальної контори із заявою про прийняття спадщини. Звернення позивача із заявою про прийняття спадщини на території окупованої Автономної Республіки Крим не могло розцінюватися як належне, оскільки ця територія не контролюється органами державної влади України.

Верховний Суд зазначав, що тимчасова окупація території АР Крим призвела до непоправних перешкод у реалізації позивачем своїх спадкових прав, які не могли бути ним усунуті, у зв'язку із чим право ОСОБА_1 на подання заяви про прийняття спадщини підлягає захисту у судовому порядку.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 червня 2022 року у справі № 638/4895/15-ц (провадження № 61-19467св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104813596>.

3. Спори, що виникають із житлових відносин

3.1. Лише факт проживання особи у спірній квартирі не доводить, що між нею та наймачем цього житла на момент приватизації квартири були саме сімейні відносини, а не відносини наймодавця і квартиранта

15 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, виконавчого комітету Полтавської міської ради, Управління майном комунальної власності міста виконавчого комітету Полтавської міської ради, третя особа – ОСОБА_3, про визнання членом сім'ї наймача, визнання недійсними розпорядження органу приватизації та свідоцтва про право власності на житло.

Суд установив, що відповідач є власником квартири, в якій зареєстровані ОСОБА_2 та позивач – племінниця ОСОБА_2. ОСОБА_2 безоплатно передала у власність ОСОБА_3 зазначену квартиру.

Місцевий суд відмовив у задоволенні позову.

Суд апеляційної інстанції скасував рішення суду першої інстанції, задовольнив позов, зазначивши, що ОСОБА_1 надала докази про те, що на час приватизації спірної квартири у 1994 році вона з 1991 року була в ній зареєстрована та проживала як член сім'ї відповідача відповідно до статті 64 ЖК України, тому під час приватизації квартири були порушені її законні права та інтереси.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, залишив у силі рішення місцевого суду з огляду на таке.

Положеннями абзацу другого частини першої статті 5 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» визначено, що до членів сім'ї наймача включаються лише громадяни, які постійно проживають у квартирі (будинку) разом із наймачем або за якими зберігається право на житло.

Відповідно до пункту 4 Положення про порядок передачі квартир (будинків) у власність громадян, затвердженого наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 16 грудня 2009 року № 396 (далі – Положення), передача займаних квартир (будинків), жилих приміщень у гуртожитках, кімнат у комунальних квартирах здійснюється у приватну (спільну сумісну, спільну часткову) власність за письмовою згодою всіх повнолітніх членів сім'ї, які постійно мешкають у цих квартирах (будинках), жилих приміщеннях у гуртожитку, кімнатах у комунальній квартирі, у тому числі тимчасово відсутніх, за якими зберігається право на житло, з обов'язковим визначенням уповноваженого власника. Таким чином, якщо особа не є наймачем квартири, для її участі у приватизації цієї квартири

є необхідною наявністю двох умов: 1) статус члена сім'ї наймача; 2) постійне проживання у цій квартирі або збереження за цією особою права на житло.

У справі, що переглядалася, позивач посилалась на те, що вона з 1991 року до лютого 2020 року проживала разом зі своєю тіткою ОСОБА_2 у квартирі як одна сім'я, майже тридцять років вели спільне господарство, вона сплачувала за комунальні послуги, робила поточний ремонт квартири.

Виходячи з аналізу змісту Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» у поєднанні з нормами статей 1, 6, 9, 61 ЖК України, статті 29 ЦК України, місцем постійного проживання особи є жиле приміщення, в якому особа постійно проживає, має передбачені статтею 64 ЖК України права користування цим приміщенням і на яке за особою зберігається це право й у разі тимчасової відсутності, а отже, і право на приватизацію разом з іншими членами сім'ї. Аналогічну норму містить пункт 4 Положення. При цьому у пунктах 18, 19 цього Положення визначено порядок підтвердження факту постійного проживання особи в жилу приміщенні – у довідці про склад сім'ї, що подається особою в числі інших документів до органу приватизації, зазначаються члени сім'ї наймача, які водночас і прописані, і мешкають разом із ним, а також тимчасово відсутні особи, за якими зберігається право на житло.

Суд установив, що ОСОБА_1 з 1991 року до 1998 року була зареєстрована в квартирі як квартирант. Таким чином, хоча на момент здійснення ОСОБА_2 приватизації квартири АДРЕСА_1 (1994 рік) позивач постійно проживала у цій квартирі, проте вона мала статус квартиранта, а не члена сім'ї наймача квартири.

Верховний Суд погодився із висновком суду першої інстанції про те, що сам факт проживання ОСОБА_1 у спірній квартирі не доводить, що між нею та ОСОБА_2 існували не відносини наймодавця і квартиранта, а саме сімейні відносини, тому відсутні підстави для визнання ОСОБА_1 членом сім'ї наймача квартири та задоволення її похідних вимог про визнання недійсними розпорядження відділу приватизації житла та свідоцтва про право власності на житло.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 червня 2022 року у справі № 552/1123/20 (провадження № 61- 3544св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104849782>.

3.2. Підставою для визнання особи такою, що втратила право користування жилим приміщенням, може слугувати лише свідоме поведінка особи, яка свідчить про втрату нею інтересу до такого жилого приміщення

14 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 у своїх інтересах та в інтересах малолітньої ОСОБА_2 до ОСОБА_3 про визнання особи такою, що втратила право користування житлом.

Суд установив, що позивач разом із дружиною ОСОБА_6 та малолітньою дочкою ОСОБА_2 проживають у квартирі, в якій також проживає його сестра ОСОБА_4

зі своїми дітьми: ОСОБА_5 та ОСОБА_8. Ця квартира складається з двох суміжних кімнат та належить до державного житлового фонду. Також у квартирі зареєстрований рідний брат позивача ОСОБА_3, який не проживає у ній у зв'язку з вибуттям на інше постійне місце проживання.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову з посиланням на статтю 71 ЖК України у зв'язку з тим, що ОСОБА_3 був тимчасово відсутній за місцем проживання з поважних причин, іншого житла для зміни реєстрації місця проживання не має та не втратив інтерес до спірного житла.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, відмовив у позові через відсутність підстав для визнання відповідача таким, що втратив право користування спірним жилим приміщенням за статтею 107 ЖК України.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Відповідно до частини другої статті 107 ЖК України у разі вибуття наймача та членів його сім'ї на постійне проживання до іншого населеного пункту або в інше жите приміщення в тому ж населеному пункті договір найму жилого приміщення вважається розірваним з дня вибуття. Якщо з жилого приміщення вибуває не вся сім'я, то договір найму жилого приміщення не розривається, а член сім'ї, який вибув, втрачає право користування цим жилим приміщенням з дня вибуття.

При цьому факт тимчасової відсутності фізичної особи і пов'язані з цим правові наслідки (статті 71, 72 ЖК України) необхідно відмежовувати від факту постійної відсутності особи в жиллому приміщенні у зв'язку з її вибуттям на постійне проживання до іншого населеного пункту або в інше жите приміщення в тому ж населеному пункті (стаття 107 ЖК України).

Звертаючись до суду з цим позовом, позивач, посилаючись на те, що відповідач вибув на інше постійне місце проживання, просив визнати відповідача таким, що втратив право користування спірним жилим приміщенням за статтею 107 ЖК України.

Саме на позивача процесуальний закон покладає обов'язок довести факт вибуття відповідача (відповідачів) на постійне місце проживання в інше жите приміщення відповідно до статті 107 ЖК України.

При цьому слід урахувувати, що доказуванню у цьому разі підлягають обставини, які свідчать про обрання особою іншого постійного місця проживання.

На підтвердження вибуття особи до іншого постійного місця проживання суд може брати до уваги будь-які фактичні дані, які свідчать про обрання стороною іншого постійного місця проживання (повідомлення про це в листах, розписка, переадресування кореспонденції, утворення сім'ї в іншому місці, перевезення майна в інше жите приміщення, виїзд в інший населений пункт, укладення трудового договору на невизначений строк тощо).

Підставою для визнання особи такою, що втратила право користування житловим приміщенням, може слугувати лише свідома поведінка такої особи, яка свідчить про втрату нею інтересу до такого житлового приміщення.

Ухвалюючи рішення про відмову у задоволенні позову, суд апеляційної інстанції, обґрунтовано виходив із того, що позивач не надав належних і допустимих доказів

на підтвердження факту вибуття відповідача на інше постійне місце проживання, що є обов'язком саме позивача.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 червня 2022 року у справі № 161/20415/19 (провадження № 61- 14025св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104748340>.

4. Спори, що виникають із правочинів

4.1. Для передання майна неповнолітній дитині у власність за договором дарування не потрібний дозвіл органу опіки та піклування, тому такий договір не може бути кваліфікований як нікчемний на підставі частини першої статті 224 ЦК України

29 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, яка діє у своїх інтересах та інтересах малолітнього ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5 про усунення перешкод у користуванні житлом шляхом виселення.

Суд установив, що будинок з надвірними будівлями належить ОСОБА_1 на підставі договору дарування. На день подання позову у будинку зареєстровані ОСОБА_6, ОСОБА_7. У будинку позивача на цей час проживають без реєстрації: ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5. Жодних договорів на користування будинком між сторонами не укладалося. Позивач мала намір переїхати на постійне місце проживання до зазначеного будинку, оскільки лише тимчасово мешкає в іншому місці у зв'язку із навчанням. Тому на адресу відповідачів вона надіслала повідомлення про виселення з належного їй будинку.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, позов задовольнив, зобов'язав усунути перешкоди у користуванні ОСОБА_1 належним їй на праві власності житловим будинком шляхом виселення з нього відповідачів.

Верховний Суд змінив судові рішення, виклавши їх мотивувальні частини в редакції цієї постанови, з огляду на таке.

Суди установили, що позивач є власником житлового будинку, в якому не може проживати та вільно користуватися ним, оскільки в будинку проживають відповідачі, які не є членами її сім'ї, ОСОБА_2 має право користування іншим житловим приміщенням, в якому відповідачі зареєстровані і яке належить на праві спільної сумісної власності ОСОБА_2, тому її виселення з дитиною зі спірного будинку без надання іншого жилого приміщення не порушить їх право на житло.

За таких обставин, оцінивши баланс інтересів сторін, дослідивши питання виселення на предмет пропорційності переслідуюній легітимній меті у світлі статті 8 Конвенції, суди дійшли обґрунтованих висновків про задоволення позову.

Разом із цим ОСОБА_2 вселилась до будинку з дозволу колишнього власника, тому є помилковими висновок судів щодо застосування у спірних правовідносинах частини третьої статті 116 ЖК УРСР та посилання, що відповідачі самоправно

зайняли жиле приміщення. Суди не врахували, що право на користування чужим майном може бути також припинено на вимогу власника на підставі частини другої статті 406 ЦК України.

Крім того, ключовим питанням, яке залишили без відповіді судів, є те, чи можуть бути кваліфіковані як нікчемні договори дарування будинку та земельної ділянки, які вчинені між позивачем (неповнолітньою особою на час вчинення правочину, обдаровуваною) та ОСОБА_6 (дарувальником), оскільки відсутній дозвіл органу опіки та піклування.

Тлумачення як статті 3 ЦК України загалом, так і пункту 6 статті 3 ЦК України свідчить про те, що загальні засади (принципи) цивільного права мають фундаментальний характер й інші джерела правового регулювання, насамперед акти цивільного законодавства мають відповідати змісту загальних засад. Це, зокрема, проявляється в тому, що загальні засади (принципи) є по суті нормами прямої дії та повинні враховуватися, зокрема, при тлумаченні норм, що містяться в актах цивільного законодавства.

Правочин, вчинений без дозволу органу опіки та піклування (стаття 71 цього Кодексу), є нікчемним (частина перша статті 224 ЦК України).

Тлумачення частини другої статті 32 ЦК України, частини першої статті 70 ЦК України з урахуванням принципу розумності свідчить, що дозвіл органу опіки та піклування по суті є адміністративним актом, який має приватноправову дію та орієнтований на приватне право. Такий дозвіл потрібний для охорони державою інтересів окремих осіб, зокрема, з метою недопущення припинення права, зменшення майна, і тому держава вважає за необхідне в певних випадках «втручатися» у приватноправові відносини батьків (осіб, які їх замінюють, опікунів, піклувальників) та вимагати отримання дозволу.

Для передання майна неповнолітній дитині у власність за договором дарування не потрібний дозвіл органу опіки та піклування, тому такий договір не може бути кваліфікований як нікчемний на підставі частини першої статті 224 ЦК України.

Вказані договори укладені на користь неповнолітньої ОСОБА_1 (обдаровувана), тому Верховний Суд відхилив доводи касаційної скарги щодо їх нікчемності на підставі статті 224 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 29 червня 2022 року у справі № 571/1607/20 (провадження № 61- 805св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105036574>.

4.2. Укладання договору в електронному вигляді через інформаційно-комунікаційну систему можливе за допомогою електронного підпису лише за умови використання засобу електронного підпису всіма сторонами цього правочину

14 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Еквіфін Україна»

(далі – ТОВ «Еквіфін Україна») про захист прав споживачів, визнання недійсним договору, захист персональних даних.

Суд установив, що перерахування коштів за оспорюваним кредитним договором було здійснено безготівково шляхом перерахування коштів на платіжну картку ОСОБА_1 через АТ КБ «ПриватБанк» (сервіс LiqPay), що підтверджується витягом з реєстру виданих кредитів про транзакцію перерахування суми кредиту.

Рішенням місцевого суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, в задоволенні позову відмовлено.

Верховний Суд залишив без змін рішення судів з огляду на таке.

Особливості укладання кредитного договору в електронному вигляді визначені Законом України «Про електронну комерцію» (далі – Закон), відповідно до частини третьої статті 11 якого електронний договір укладається шляхом пропозиції його укласти (оферти) однією стороною та її прийняття (акцепту) другою стороною. Електронний договір вважається укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти такий договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції в порядку, визначеному частиною шостою цієї статті.

За правилом частини восьмої статті 11 Закону у разі, якщо укладення електронного договору відбувається в інформаційно-телекомунікаційній системі суб'єкта електронної комерції, для прийняття пропозиції укласти такий договір особа має ідентифікуватися в такій системі та надати відповідь про прийняття пропозиції (акцепт) у порядку, визначеному частиною шостою цієї статті. Такий документ оформляється в довільній формі та має містити істотні умови, передбачені законодавством для відповідного договору.

Електронний договір, укладений шляхом обміну електронними повідомленнями, підписаний у порядку, визначеному статтею 12 цього Закону, вважається таким, що за правовими наслідками прирівнюється до договору, укладеного в письмовій формі. Кожний примірник електронного документа з накладеним на нього підписом, визначеним статтею 12 цього Закону, є оригіналом такого документа. Стаття 12 цього Закону також визначає порядок підписання угоди у сфері електронної комерції. Якщо відповідно до акта цивільного законодавства або за домовленістю сторін електронний правочин має бути підписаний сторонами, моментом його підписання є використання електронного підпису або електронного цифрового підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис», за умови використання засобу електронного цифрового підпису усіма сторонами електронного правочину; електронного підпису одноразовим ідентифікатором, визначеним цим Законом; аналога власноручного підпису (факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного або іншого копіювання, іншого аналога власноручного підпису) за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідних аналогів власноручних підписів.

Укладання договору в електронному вигляді через інформаційно-комунікаційну систему можливе за допомогою електронного підпису лише за умови використання засобу електронного підпису усіма сторонами цього правочину. В іншому випадку електронний правочин може бути підписаний сторонами електронним підписом

одноразового ідентифікатора та/або аналогом власноручного підпису (факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного або іншого копіювання, іншого аналога власноручного підпису) за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідних аналогів власноручних підписів.

У справі, що переглядалася, оспорюваний договір між сторонами укладено в електронному вигляді із застосуванням електронного підпису. При цьому ОСОБА_1 через особистий кабінет на вебсайті відповідача подала заявку на отримання кредиту за умовами, які вважала зручними для себе, та підтвердила умови отримання кредиту шляхом натискання відповідної кнопки, після чого ТОВ «Еквіфін Україна» надіслало ОСОБА_1 за допомогою засобів зв'язку одноразовий ідентифікатор у вигляді смс-коду, який позивач використала для підтвердження підписання кредитного договору.

Встановивши, що без отримання смс-повідомлення, без здійснення входу на вебсайт товариства за допомогою логіна і пароля особистого кабінету кредитний договір між сторонами не був би укладений, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, обґрунтовано вважав, що укладення кредитного договору у запропонованій формі відповідало внутрішній волі ОСОБА_1, цей правочин відповідно до Закону вважається таким, що за правовими наслідками прирівнюється до договору, укладеного у письмовій формі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 червня 2022 року у справі № 757/40395/20 (провадження № 61-16059св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104769406>.

4.3. Фінансова установа (банк) як юридична особа несе відповідальність перед клієнтами, які уклали договір банківського вкладу (депозит), незалежно від місця розташування її філій, зокрема тих, які розміщені на тимчасово окупованій території

01 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Акціонерного товариства комерційний банк «ПриватБанк» (далі – АТ КБ «ПриватБанк») про розірвання договорів депозитних вкладів, стягнення коштів за договорами депозитних вкладів, відшкодування моральної шкоди.

Суд установив, що між сторонами укладено вісім договорів депозитного вкладу, згідно з якими в регіональному відділенні банку, яке знаходиться у м. Ялті (філія Кримського регіонального управління АТ КБ «ПриватБанк»), їй було відкрито рахунки, відповідно до яких вона передала банку грошові кошти для їх розміщення на депозитних рахунках банку із зобов'язанням банку нараховувати відсотки на суму вкладу за обумовленою ставкою. Додаткові угоди між ОСОБА_1 та відповідачем не уклалися, строк дії договорів закінчився.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, позов задовольнив частково: розірвав договори, укладені між сторонами, та стягнув з АТ КБ «ПриватБанк» на користь ОСОБА_1 суми вкладів. У задоволенні позовних вимог про відшкодування моральної шкоди відмовив.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

За частиною другою статті 1060 ЦК України банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника, крім випадків, зроблених юридичними особами на інших умовах повернення, які встановлені договором.

Обмеження прав клієнта щодо розпоряджання грошовими коштами, що знаходяться на його рахунку, не допускається, крім випадків обмеження права розпоряджання рахунком за рішенням суду або в інших випадках, встановлених законом, а також у разі зупинення фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, передбачених законом (частина перша статті 1074 ЦК України). Договір банківського рахунка розривається за заявою клієнта у будь-який час (частина перша статті 1075 ЦК України).

У справі, що переглядалася, невиконання зі сторони відповідача обов'язку щодо повернення позивачу належних йому грошових коштів може мати наслідком порушення зобов'язання держави щодо захисту права позивача користуватися та розпоряджатися його майном – грошовими коштами в іноземній валюті, яке захищене частиною першою статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Договір банківського вкладу є реальним, оплатним договором і вважається укладеним з моменту прийняття банком від вкладника або третьої особи на користь вкладника грошової суми (вкладу).

Виходячи з зазначених норм права, відповідальність ПАТ КБ «ПриватБанк» за вкладами його клієнтів не обмежується виключно відповідальністю його відповідної кримської філії. Таку відповідальність несе ПАТ КБ «ПриватБанк» як юридична особа.

Згідно з повідомленням ПАТ КБ «ПриватБанк» про фактичне припинення діяльності відокремлених підрозділів філії «Кримське регіональне управління» ПАТ КБ «ПриватБанк» фактично діяльність відокремленого підрозділу припинена 02 червня 2014 року.

Суд апеляційної інстанції, встановивши наявність у ПАТ КБ «ПриватБанк» відкритих на ім'я позивача рахунків та наявність на них грошових коштів, що підтверджується довідкою ПАТ КБ «ПриватБанк», яка видана ще до припинення діяльності підрозділів ПАТ КБ «ПриватБанк» на території АР Крим і повноважною на те особою, дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для задоволення позовних вимог ОСОБА_1 про розірвання депозитних договорів та повернення коштів, внесених на депозитні рахунки.

АТ КБ «ПриватБанк», визнавши внесення грошей на депозитний рахунок та не повертаючи кошти, які належать на праві власності позивачу, порушило

положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статтю 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Доводи АТ КБ «ПриватБанк» про те, що між банком та ТОВ «ФК «Фінілон» укладено договір про переведення договору, відповідно до якого останнє стало боржником за спірними договорами банківських вкладів, тому банк є неналежним відповідачем у справі, є безпідставними з огляду на таке.

Згідно зі статтею 520 ЦК України боржник у зобов'язанні може бути замінений іншою особою (переведення боргу) лише за згодою кредитора, якщо інше не передбачено законом.

Доказів на підтвердження того, що ОСОБА_1 надала згоду на переведення боргу на ТОВ «ФК «Фінілон», відповідач не надав, що було його процесуальним обов'язком відповідно до положень статей 12, 81 ЦПК України, тому саме АТ КБ «ПриватБанк» є боржником за спірними договорами банківського вкладу та належним відповідачем у цій справі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 1 червня 2022 року у справі № 757/38720/14 (провадження № 61-14418св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reestr.court.gov.ua/Review/104635318>.

5. Спори щодо недоговірних зобов'язань

5.1. Лише факт визнання особи потерпілою у кримінальному провадженні за відсутності належним чином установленого факту вчинення самого кримінального правопорушення (злочину) не є підставою для відшкодування шкоди відповідно до частини другої статті 1177 ЦК України

01 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Держави Україна в особі Головного Управління Державної казначейської служби України у Київській області про компенсацію шкоди, завданої в результаті кримінального правопорушення.

Звертаючись до суду із позовом, ОСОБА_1 зазначала, що їй як потерпілій за кримінальним провадженням № 12018110040001851 завдана майнова шкода, яка має бути компенсована державою Україна з Державного бюджету України на підставі положень частини четвертої статті 1166 та частини другої статті 1177 ЦК України з дотриманням вимог статті 8 цього Кодексу.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, дійшовши висновку про те, що немає одного із обов'язкових елементів складу цивільного правопорушення – факту наявності рішення щодо бездіяльності або незаконності дій відповідача, без якого неможливо притягнути державу до відповідальності та зобов'язати відшкодувати шкоду. Крім того, відповідач у справі є неналежним, а позивач не вказала способу захисту, а просила встановити це судовим рішенням.

Апеляційний суд змінив мотивувальну частину рішення місцевого суду, зазначивши, що законодавець встановив презумпцію вини завдавача шкоди, відповідач звільняється від обов'язку відшкодувати шкоду, якщо доведе, що шкода була завдана не з його вини. При цьому потерпілий повинен надати докази, що підтверджують факт завдання шкоди за участю відповідача, розмір завданої шкоди, а також докази того, що відповідач є завдавачем шкоди або особою, яка відповідно до закону зобов'язана відшкодувати шкоду. Посилання суду першої інстанції на те, що позивач не зазначила способу захисту порушеного права, є неправильними і їх потрібно виключити із тексту рішення, оскільки позивач обрала не той спосіб захисту і не довела, в чому полягає порушення її права, що є підставою для відмови у позові.

Верховний Суд скасував судові рішення, відмовив у задоволенні позову з таких підстав.

Системний аналіз статті 1177 ЦК України дає підстави для висновку, що у правомірним чином розпочатому кримінальному провадженні має бути, насамперед, встановлено самий факт вчинення певного кримінального правопорушення стосовно потерпілої, яка вимагає компенсації завданих їй збитків за рахунок держави. Для застосування цієї норми необхідні: наявність шкоди; вчинення кримінального правопорушення; причинний зв'язок між кримінальним правопорушенням і завданою шкодою; вина особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Зважаючи на презумпцію невинуватості (стаття 62 Конституції України, стаття 17 КПК України), факт вчинення особою кримінального правопорушення та вина такої особи в його вчиненні повинні встановлюватися у порядку кримінального провадження.

Суд у порядку цивільного провадження не має юрисдикційних повноважень встановлювати факт вчинення кримінального правопорушення.

Отже, за таких обставин необхідною умовою для застосування частини другої статті 1177 ЦК України є наявність вироку суду, що набрав законної сили, а так само постанови слідчого, дізнавача, прокурора чи ухвали суду про закриття кримінального провадження з nereабілітуючих підстав, яким встановлено те, що певна особа є винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, або, і це є найголовнішим, встановлено самий факт вчинення стосовно потерпілої певного кримінального правопорушення. За відсутності встановленого факту кримінального правопорушення встановити всі умови застосування частини другої статті 1177 ЦК України неможливо, а тому право на позов відповідно до цієї правової норми не виникає.

Фізична особа, яка вважає себе потерпілою від певного кримінального правопорушення, досудове розслідування щодо якого триває і факт вчинення кримінального правопорушення (злочину) належно не встановлений, не має права на позов про відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення, на підставі частини другої статті 1177 ЦК України. Проте така фізична особа за наявності відповідних підстав має право на позов

про відшкодування їй заподіяної шкоди на загальних засадах (згідно зі статтями 1166 і/або 1167 ЦК України) або відповідно до іншого спеціального делікту в разі, якщо протиправність дій держави, її органів та посадових осіб окремо встановлені.

За змістом матеріалів цієї справи досудове розслідування у кримінальному провадженні № 12018110040001851 за фактом вчинення злочину, передбаченого частиною четвертою статті 190 КК України, триває, компетентним органом достеменно не встановлено елементи складу відповідного кримінального правопорушення, зокрема не з'ясовано, що стосовно позивача (у цій справі) саме вчинено злочин. Отже, позов ОСОБА_1 про компенсацію шкоди, завданої в результаті кримінального правопорушення, є передчасним, оскільки в рамках кримінального провадження не встановлено факту вчинення кримінального правопорушення щодо позивача, тому право на позов на підставі частини другої статті 1177 ЦК України у позивача не виникло, тому позов задоволенню не підлягає саме з цих підстав.

Доводи касаційної скарги про те, що право компенсації шкоди, завданої ОСОБА_1, як потерпілій у кримінальному провадженні № 12018110040001851, виникає у позивача після набуття ним статусу потерпілої внаслідок кримінального правопорушення, є безпідставними, оскільки лише факт визнання потерпілим не є підставою для компенсації шкоди на підставі положень частини другої статті 1177 ЦК України за відсутності встановленого у рамках кримінального провадження факту вчинення кримінального правопорушення щодо позивача.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 1 червня 2022 року у справі № 757/59501/19-ц (провадження № 61-16162св20) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104921888>.

5.2. На газорозподільне підприємство покладений обов'язок установлення лічильників газу, а відповідне фінансування вже закладено в тариф на оплату спожитого газу. Самостійне встановлення лічильника газу побутовим споживачем за власні кошти є підставою для компенсації з газорозподільного підприємства витрат за самостійне забезпечення та встановлення індивідуального лічильника газу

20 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Акціонерного товариства «Оператор Газорозподільної системи «Харківгаз» (далі – АТ «ОГС «Харківгаз») про визнання права на компенсацію витрат зі встановлення індивідуального приладу обліку природного газу за рахунок коштів відповідача, зобов'язання відповідача провести компенсацію шляхом стягнення витрат зі встановлення індивідуального приладу обліку природного газу.

Суд установив, що ОСОБА_1 є власником квартири, яка забезпечена комунальною послугою газопостачання з режимом використання природного газу для приготування їжі. Відповідач без попередньої згоди споживачів установив загальнобудинковий лічильник газу в багатоквартирному будинку, в якому мешкає

ОСОБА_1, та розпочав проведення нарахування вартості газу відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 203. ОСОБА_1 у своїй квартирі за свій рахунок установила індивідуальний газовий лічильник і звернулася до керівника АТ «ОГС «Харківгаз» щодо компенсації витрат на придбання та встановлення індивідуального квартирнього лічильника газу, отримала відмову.

Рішенням суду першої інстанції позов залишено без задоволення.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, позов задовольнив.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

У касаційній скарзі АТ «ОГС Харківгаз» не заперечував право ОСОБА_1 на компенсацію витрат за самостійне забезпечення та встановлення нею як побутовим споживачем індивідуального лічильника газу в квартирі за рахунок коштів, які сплачені нею за тарифом на розподіл природного газу. Однак відповідач не погодився з тим, що ця компенсація повинна бути за рахунок коштів газорозподільного підприємства.

З аналізу положень статей 3, 6 Закону України «Про забезпечення комерційного обліку природного газу» вбачається обов'язок встановлення відповідними суб'єктами господарювання – газорозподільними організаціями лічильників для такої категорії споживачів природного газу, як населення у вигляді приладів обліку природного газу, що дозволяють визначати обсяги споживання газу кожним окремим споживачем. При цьому на таких споживачів не покладено обов'язок відшукувати джерела фінансування вказаних приладів і робіт, оскільки відповідне фінансування уже закладено у тариф на оплату спожитого газу.

Крім того, саме на відповідача покладений обов'язок встановлення лічильників газу, лише він повинен вживати заходів щодо залучення інших джерел фінансування цих робіт. Отже, враховуючи викладене, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про те, що відповідач зобов'язаний надавати послуги, які оплачені позивачем, та відповідно до частини першої статті 6 Закону України «Про забезпечення комерційного обліку природного газу» забезпечити встановлення лічильників газу для населення, що проживає у квартирах, у яких газ використовується тільки для приготування їжі.

Оскільки позивач уклала договір постачання природного газу як побутовий споживач та самостійно встановила лічильник газу за власні кошти, а відповідач не вживав жодних заходів для фінансування таких робіт, обґрунтованим є висновок суду апеляційної інстанції про стягнення з АТ «ОГС «Харківгаз» на користь ОСОБА_1 витрат на встановлення індивідуального приладу обліку природного газу як компенсацію витрат за самостійне забезпечення та встановлення побутовим споживачем індивідуального лічильника газу.

Доводи касаційної скарги про відсутність порядку компенсації витрат за встановлення індивідуального приладу обліку природного газу, визначеного постановою Кабінету Міністрів України, та передчасність вимог позивача не спростовують висновків про обов'язок відповідача виконати вимоги статей 3, 6

Закону України «Про забезпечення комерційного обліку природного газу», який має вищу юридичну силу щодо правових актів Кабінету Міністрів України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 червня 2022 року у справі № 632/1228/20 (провадження № 61-11580св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reestr.court.gov.ua/Review/104849827>.

5.3. Саме по собі застосування тимчасових заходів забезпечення кримінального провадження у виді арешту майна, в розумінні статті 661 ЦК України, не свідчить про відсудження спірного майна

01 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про відшкодування збитків.

Звертаючись до суду з позовом, ОСОБА_1 зазначав, що він придбав автомобіль за договором купівлі-продажу, зареєстрував своє право власності на нього. У договорі купівлі-продажу автомобіля продавцем зазначений ОСОБА_3, хоча його фактичним продавцем був ОСОБА_2, який написав розписку про отримання грошових коштів за продаж транспортного засобу. Пізніше придбаний автомобіль був вилучений у позивача у зв'язку із поданням заяви ОСОБА_6 про вчинення крадіжки, яка зареєстрована в ЄРДР. ОСОБА_1 також звернувся до поліції із заявою про вчинення злочину. У межах цього кримінального провадження на автомобіль накладено арешт, який у подальшому скасований слідчим суддею за клопотанням ОСОБА_6.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

Відповідно до частини першої статті 661 ЦК України у разі вилучення за рішенням суду товару у покупця на користь третьої особи на підставах, що виникли до продажу товару, продавець має відшкодувати покупцеві завдані йому збитки, якщо покупець не знав або не міг знати про наявність цих підстав.

Отже, стаття 661 ЦК України регламентує відповідальність за евікцію (лат. – *evictio*), тобто відсудження (вилучення) у покупця придбаного ним майна, зокрема і з тих підстав, що воно не належало продавцеві.

У справі, що переглядалася, виникло питання, чи відбулося відсудження спірного автомобіля в ОСОБА_1 та, відповідно, чи є підстави для застосування положень статті 661 ЦК України.

За змістом статті 131 КПК України арешт майна є одним із видів заходів забезпечення кримінального провадження, які застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження.

При цьому згідно з частиною першою статті 170 КПК України арешт майна є тимчасове, до скасування у встановленому цим Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження

та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна. Арешт майна скасовується у встановленому цим Кодексом порядку.

Таким чином, арешт майна у кримінальному провадженні є тимчасовим заходом, який може бути скасовано в порядку, передбаченому статтею 174 КПК України, у тому числі за клопотанням власника або володільця майна.

Питання зберігання речових доказів у кримінальному провадженні регламентовано, зокрема, статтею 100 КПК України.

Спир про належність речей, що підлягають поверненню, вирішується у порядку цивільного судочинства. У такому випадку річ зберігається до набрання рішенням суду законної сили (частина четверта статті 100 КПК України).

Відповідно до частини четвертої статті 374 КПК України рішення щодо речових доказів та заходів забезпечення кримінального провадження зазначається у резолютивній частині вироку суду.

Однак у справі, що розглядалася, відсутні відомості про існування, зокрема, вироку суду, який набрав законної сили, та яким би була вирішена юридична доля спірного автомобіля як речового доказу у кримінальній справі або рішення суду у цивільній справі про витребування вказаного автомобіля у позивача на користь третьої особи.

Саме по собі застосування тимчасових заходів забезпечення кримінального провадження у виді арешту майна, в розумінні статті 661 ЦК України, не свідчить про відсудження спірного автомобіля у позивача.

За таких обставин відсудження (вилучення за рішенням суду) майна не відбулося, тому позовні вимоги ОСОБА_1 задоволенню не підлягали.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 1 червня 2022 року у справі № 640/12335/19 (провадження № 61-6643св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104604180>.

6. Спори про захист гідності, честі та ділової репутації

6.1. Інформація, розміщена на вебсайті НАЗК про результати здійснення повної перевірки декларації особи, є формою акта перевірки, що складається за наслідками здійснених заходів контролю уповноваженими органами, і не може бути визнана недостовірною

07 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Національного агентства з питань

запобігання корупції (далі – НАЗК) про захист честі, гідності та ділової репутації шляхом спростування недостовірної інформації.

Суд установив, що НАЗК була проведена повна перевірка декларації ОСОБА_1, за результатами якої ухвалені рішення за №№ 1415, 1423, в яких відповідач дійшов висновку про недостовірність відомостей, наданих позивачем. Зазначені рішення були розміщені на офіційному сайті НАЗК. Крім того, позивач зазначив, що ці рішення також були направлені до Генеральної прокуратури України. Пізніше на вебсайті відповідача було поширено інформаційний матеріал під назвою «Генеральна прокуратура внесла до ЄРДР відомості про кримінальне правопорушення на підставі обґрунтованих висновків НАЗК. Генеральна прокуратура внесла до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) відомості про кримінальне правопорушення, передбачене статтею 366-1 Кримінального кодексу України, на підставі обґрунтованих висновків Національного агентства з питань запобігання корупції».

Рішенням Окружного адміністративного суду міста Києва, яке набрало законної сили, визнано протиправними та скасовано вказані рішення НАЗК за №№ 1415, 1423. Під час розгляду адміністративної справи № 826/16495/17 суд установив, що допущені ОСОБА_1 помилки під час заповнення декларації частково обумовлені нечіткістю формулювання законодавчих актів і відсутністю практики щодо її заповнення. Допущені помилки були виявлені та усунуті декларантом, тому відомості, відображені ним у декларації, слід вважати достовірними.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

Юридичним складом правопорушення, наявність якого може бути підставою для задоволення позову про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи, є сукупність таких обставин: поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб; поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право.

У рішенні про результати здійснення повної перевірки декларації вказуються виключно фактичні дані, встановлені на підставі інформації, отриманої у законний спосіб у межах проведеної перевірки.

Розміщення на офіційному сайті рішень НАЗК про результати перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави, та про затвердження висновку щодо корупційного правопорушення, а також інформаційного матеріалу про ухвалення таких рішень і порушення кримінального провадження було здійснено в межах компетенції відповідача та в порядку виконання покладених на нього державою функцій.

Рішення НАЗК, у тому числі про результати здійснення повної перевірки декларації із зазначенням імені особи, щодо якої проводилась така перевірка, є публічною інформацією.

Відповідно до пункту 16 частини першої статті 11 Закону України «Про запобігання корупції» до повноважень НАЗК віднесено інформування громадськості про здійснювані заходи щодо запобігання корупції, реалізацію заходів, спрямованих на формування у свідомості громадян негативного ставлення до корупції. Результати перевірки було розміщено з метою такого інформування громадськості, що безпосередньо передбачено зазначеною нормою.

Посилання на судові рішення, яким визнано незаконними та скасовано оспорювані рішення НАЗК, безпідставні, оскільки під час розгляду адміністративної справи суд установив, що допущені позивачем помилки в декларації частково зумовлені нечіткістю формулювання законодавчих актів та відсутністю практики щодо її заповнення, декларант їх усунув. Тобто суд не спростував викладення відповідачем у вказаному судовому рішенні обставин та встановлених фактів про те, що позивач зазначив неповні відомості.

Доводи про те, що стосовно заявника немає обвинувального вироку, тому зазначення в судовому рішенні про наявність у його діях ознак кримінального правопорушення свідчить про недостовірність інформації, помилкові. Затвердження висновку та направлення його до НАБУ не є свідченням вчинення суб'єктом декларування кримінального правопорушення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 7 червня 2022 року у справі № 757/37614/19 (провадження № 61-17157св20) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104813450>.

6.2. Під час вирішення спору про захист гідності, честі та ділової репутації, спростування поширеної інформації, викладеної в мережі «Інтернет», залучення до участі у справі власника вебсайту залежить від того, чи відомий автор поширеної інформації. Якщо автор невідомий або неможливо встановити його особу, а також коли інформація є анонімною і доступ до вебсайту вільним, то належним відповідачем є власник вебсайту

01 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про захист честі, гідності та ділової репутації.

Суд установив, що ОСОБА_2 поширив у мережі Інтернет інформацію, яка стосується ОСОБА_1, розмістив у публікаціях на своїй персональній сторінці у соціальній мережі «Facebook».

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, дійшовши висновку про те, що висловлювання відповідача є оціночними судженнями, які не підлягають спростуванню, оскільки не містять фактичних даних, а є критикою та суб'єктивною

оцінкою дій позивача з приводу виконання або невиконання укладеного між сторонами ліцензійного договору на використання науково-технічного ноу-хау.

Апеляційний суд змінив рішення суду першої інстанції, вказавши, що ОСОБА_1 не зазначив у позові власника вебсайту, який створив технологічну можливість та умови для поширення відповідачем інформації про позивача та не заявив клопотання про його залучення до участі у справі як співвідповідача, тому в позові необхідно відмовити саме з цих підстав.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, направив справу на новий апеляційний розгляд з огляду на таке.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» вебсайт – сукупність даних, електронної (цифрової) інформації, інших об'єктів авторського права і (або) суміжних прав тощо, пов'язаних між собою і структурованих у межах адреси вебсайту і (або) облікового запису власника цього вебсайту, доступ до яких здійснюється через адресу мережі Інтернет, що може складатися з доменного імені, записів про каталоги або виклики і (або) числової адреси за Інтернет-протоколом; вебсторінка – складова частина вебсайту, що може містити дані, електронну (цифрову) інформацію, інші об'єкти авторського права і (або) суміжних прав тощо; власник вебсайту – особа, яка є володільцем облікового запису та встановлює порядок і умови використання вебсайту. За відсутності доказів іншого власником вебсайту вважається реєстрант відповідного доменного імені, за яким здійснюється доступ до вебсайту, і (або) отримувач послуг хостингу; власник вебсторінки – особа, яка є володільцем облікового запису, що використовується для розміщення вебсторінки на вебсайті, та яка управляє і (або) розміщує електронну (цифрову) інформацію в межах такої вебсторінки. Власник вебсайту не є власником вебсторінки, якщо останній володіє обліковим записом, що дозволяє йому самостійно, незалежно від власника вебсайту, розміщувати інформацію на вебсторінці та управляти нею.

Отже, автором публікацій і дописів на персональній вебсторінці у соціальній мережі «Facebook» є власник вебсторінки, який незалежно від власника вебсайту розміщує інформацію на вебсторінці та управляє нею. Власник соціальної мережі «Facebook» не бере безпосередньої участі у розміщенні інформації власником вебсайту, недостовірність якої доводить позивач.

Верховний Суд у подібних справах у випадку поширення інформації через соціальні мережі не вказує на необхідність залучення власника вебсайту як співвідповідача.

З огляду на викладене та правове регулювання захисту гідності та ділової репутації, спростування поширеної інформації, викладеної в мережі Інтернет, Верховний Суд зазначав, що питання залучення до участі у справі власника вебсайту залежить від того, чи відомий автор поширеної інформації, якщо автор невідомий або неможливо встановити його особу, а також коли інформація є анонімою і доступ до вебсайту вільним, то належним відповідачем є власник вебсайту.

Суд апеляційної інстанції дійшов помилкового висновку про необхідність залучення до участі у справі власника соціальної мережі «Facebook», що є підставою

скасування ухваленого ним рішення із передачею справи на новий апеляційний розгляд.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 1 червня 2022 року у справі № 713/1710/19 (провадження № 61-9016св20) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104748156>.

7. Питання процесуального права

7.1. Вимога асоційованого члена кооперативу про визнання недійсними витягів із списку членів кооперативу й довідок, виданих житлово-будівельним кооперативом на виконання умов договору про сплату пайових внесків, є неналежним способом захисту прав та інтересів інвестора

01 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Житлово-будівельного кооперативу «Гранд Палас» (далі – ЖБК «Гранд Палас»), ОСОБА_2, третя особа – Управління з питань реєстрації Хмельницької міської ради, про визнання недійсними правовстановлюючих документів, договору про сплату пайових внесків, скасування державної реєстрації, визнання права власності, зобов'язання вчинення дій.

Суд установив, що між сторонами укладено договір про сплату пайових внесків, за умовами якого відповідач зобов'язувався організувати будівництво житлового будинку, здати його в експлуатацію, передати у власність ОСОБА_1 нежитлове приміщення, обумовлене договором. Сторони погодили орієнтовну площу, форму, місце розташування нежитлових приміщень, які зобов'язувався профінансувати асоційований член кооперативу. ОСОБА_1 свої зобов'язання виконав у повному обсязі, сплативши ЖБК «Гранд Палас» обумовлену в договорі суму. Житловий будинок прийнятий в експлуатацію, проте площа профінансованих приміщень більша, ніж встановлено договором, у зв'язку із чим позивач здійснив доплату. ОСОБА_1 видано довідки, а також витяги зі списку членів кооперативу, на підставі яких позивач зареєстрував право власності на приміщення. ОСОБА_1 сплатив вартість нежитлових приміщень загальною площею 241,4 кв. м, однак отримав у власність нежитлові приміщення загальною площею 228,5 кв. м. Таке зменшення площі переданих у його власність нежитлових приміщень відбулося, на думку позивача, внаслідок додатково обладнаного приміщення на поверховому плані 11-1, яке незаконно передано у власність ОСОБА_2.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову, мотивуючи це тим, що умови договору на пайову участь, укладеного ЖБК «Гранд Палас» з ОСОБА_1, виконані: збудовано нежитлові приміщення, здано їх в експлуатацію з перевищенням площі обумовленої договором, які на підставі відповідних актів передані позивачу.

Верховний Суд судові рішення в частині відмови в задоволенні вимог про визнання недійсними виданих ЖБК «Гранд Палас» витягів та довідок змінив, виклавши їх мотивувальну частину в редакції цієї постанови з огляду на таке.

Недійсність правочину, договору, акта органу юридичної особи чи документа як приватноправова категорія покликана не допускати або присікати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати. По суті ініціювання спору про недійсність правочину, договору, акта органу юридичної особи чи документа не для захисту цивільних прав та інтересів є недопустимим.

Як захист права розуміють державно-примусову діяльність, спрямовану на відновлення порушеного права суб'єкта правовідносин та забезпечення виконання юридичного обов'язку зобов'язаною стороною. Спосіб захисту може бути визначений як концентрований вираз змісту (суті) міри державного примусу, за допомогою якого відбувається досягнення бажаного для особи, право чи інтерес якої порушені, правового результату. Спосіб захисту втілює безпосередню мету, якої прагне досягнути суб'єкт захисту (позивач), вважаючи, що таким чином буде припинене порушення (чи оспорювання) його прав, він компенсує витрати, що виникли у зв'язку з порушенням його прав, або в інший спосіб нівелює негативні наслідки порушення його прав.

За своєю сутністю витяги із списків та довідки, видані ЖБК «Гранд Палас», не є тими документами, до яких законодавець допускає застосування конструкції недійсності, що має бути направлена на недопущення чи присікання порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлення. Тому визнання недійсними витягів із списку та довідок, виданих ЖБК «Гранд-Палас», є неналежним способом захисту прав та інтересів. Тому суди правильно відмовили в задоволенні таких позовних вимог, проте помилилися з мотивами цієї відмови.

У справі, що переглядалася, встановлено, що позивач виконав свої грошові зобов'язання за договором про часткове інвестування у житлове будівництво, сплативши вартість, установлену договором, тобто вчинив дії, спрямовані на виникнення юридичних фактів, необхідних і достатніх для отримання права вимоги переходу права власності на об'єкт будівництва. ЖБК «Гранд Палас» передало, а позивач прийняв нежитлові приміщення за договором про сплату пайових внесків, про що складено відповідні акти прийому-передачі. ОСОБА_1 зареєстрував своє право власності на нежитлові приміщення. Умови договору не передбачають зобов'язання ЖБК Гранд-Палас облаштувати внутрішні перегородки у приміщеннях першого поверху та аварійний вихід між ними. Тому суди дійшли правильних висновків про відмову в задоволенні вимог про визнання недійсним договору про сплату пайових внесків, скасування державної реєстрації права власності, зобов'язання ЖБК «Гранд-Палас» демонтувати внутрішні перегородки; визнання за позивачем права власності на нежитлові приміщення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 1 червня 2022 року у справі № 686/4698/20 (провадження № 61-5079св21) можна ознайомитися за посиланням – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/104644685>.

7.2. Позовна вимога про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину як способу захисту порушеного права не має самостійного правового значення, оскільки навіть у разі її задоволення не відбудеться відновлення права власності особи. Факти подальшого відчуження спірного майна унеможливають застосування такого способу захисту інтересів позивача, як реституція

01 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6, Прокуратури Хмельницької області, Головного управління Державної податкової служби у Хмельницькій області (далі – ГУ ДПС у Хмельницькій області) про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину – договору купівлі-продажу майна, витребування належних їй раніше частин приміщення магазину від добросовісного набувача.

Суд установив, що у 2003 році вироком суду в ОСОБА_1 було конфісковано належну їй частину магазину. Це майно реалізували на товарній біржі, надалі його власники неодноразово змінювалися. У 2004 році Верховний Суд України скасував вирок, закрит кримінальну справу проти позивача. Суди касаційної інстанції неодноразово скасовували судові рішення першої та апеляційної інстанцій і, направляючи справу на новий розгляд, зазначали про необхідність дослідити обраний ОСОБА_1 спосіб судового захисту порушених прав шляхом застосування наслідків недійсності нікчемного правочину – договору купівлі-продажу майна, витребування належних їй раніше частин приміщення магазину від добросовісного набувача.

Останнім рішенням суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, частково задовольнив позов, витребував на користь ОСОБА_1 раніше належне їй нерухоме майно на підставі статті 388 ЦК України. При цьому суд врахував рішення ЄСПЛ за заявою позивача від 30 квітня 2020 року у справі «Свіргунець проти України» (заява № 38262/10), яким встановлено порушення державою Україна статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Верховний Суд скасував судові рішення в частині витребування майна в особи, яка подала касаційну скаргу, відмовив у задоволенні позову в цій частині, зробивши такі правові висновки.

Витребування майна шляхом віндикації застосовується до відносин речово-правового характеру, зокрема, якщо між власником і володільцем майна немає договірних відносин і майно перебуває у володільця не на підставі укладеного з власником правочину.

У справах про витребування майна з чужого незаконного володіння між учасниками спору існують виключно приватноправові відносини, натомість у справі, що переглядалася, ОСОБА_1 втратила спірне майно в результаті реалізації державою своїх владних повноважень у публічно-правових відносинах.

Верховний Суд врахував, що у зазначеній справі майно вибуло з володіння позивача на виконання вироку суду, який пізніше був скасований.

З огляду на те, що виконання вироку суду у кримінальному провадженні здійснюється від імені держави із застосуванням примусу всупереч волі власника, засудженого до певного виду кримінально-правового покарання, саме на державу покладаються усі ризики застосування таких владних публічно-правових рішень, зокрема й ризики, пов'язані з можливими помилками суду та правоохоронних органів під час притягнення такої особи до кримінальної відповідальності.

Існував спеціальний законодавчо врегульований порядок захисту порушених прав заявниці, що зазнала незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, згідно з яким фінансовий орган держави, якщо кошти за майно надійшли до державного бюджету, або інший орган, що одержав кошти за це майно, має відшкодувати власнику майна його вартість або ж повернути це майно, а рішення цього органу може бути оскаржено в суді.

Ризики настання негативних наслідків реалізації державою своєї владної політики не можуть перекладатися на іншу приватну особу, зокрема на добросовісного набувача. Конституція України, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод і ЦК України визначають непорушність права власності та неможливість позбавлення особи її майна. При цьому зазначені правові норми припускають можливість винятку з наведеного загального правила – виключно за умови, коли позбавлення особи права власності передбачено законом, здійснюється в інтересах суспільства (з мотивів суспільної необхідності) та є пропорційним (зокрема передбачає компенсацію, відшкодування вартості майна).

Крім того, Верховний Суд зауважив, що позовна вимога про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину як способу захисту порушеного права у спірних правовідносинах не має самостійного правового значення, оскільки навіть у разі її задоволення не відбудеться відновлення права власності позивача. Факти подальшого відчуження спірного майна унеможливають застосування такого способу захисту інтересів позивача, як реституція.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 1 червня 2022 року у справі № 688/2507/16 (провадження № 61-3428св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104748121>.

7.3. У разі подання позивачем завідомо безпідставного позову у спорі, який має очевидно штучний характер, або в разі штучного об'єднання позовних вимог із метою зміни підсудності справи суд вправі, за клопотанням учасника справи чи за власною ініціативою, самостійно роз'єднати позовні вимоги та розглянути кожну із заявлених вимог окремо

01 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного провадження справу

за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу, стягнення аліментів та поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності.

Третя особа ОСОБА_4 подала до суду письмове клопотання про залишення позову без розгляду та постановлення окремої ухвали у зв'язку із зловживанням сторонами у цій справі своїми правами. На думку ОСОБА_4, позивач здійснив штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи.

Суд першої інстанції частково задовольнив клопотання, залишив позов про розірвання шлюбу, стягнення аліментів та поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності, без розгляду.

Апеляційний суд скасував ухвалу місцевого суду в частині залишення без розгляду позову ОСОБА_1 про розірвання шлюбу, стягнення аліментів на утримання неповнолітньої дитини і направив справу до суду першої інстанції для продовження розгляду в цій частині. В іншій частині ухвалу місцевого суду залишив без змін.

Верховний Суд скасував судові рішення у частині залишення без розгляду позовних вимог ОСОБА_1 про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, справу в цій частині передав для продовження розгляду до суду першої інстанції з огляду на таке.

Відповідно до частини першої статті 44 ЦПК України учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними правами не допускається.

Зловживання процесуальними правами може мати форму штучного ускладнення цивільного процесу, ускладнення розгляду справи в результаті поведінки, що перешкоджає винесенню рішення у справі або вчиненню інших процесуальних дій.

Ознакою зловживання процесуальними правами є не просто конкретні дії, а дії, спрямовані на затягування розгляду справи, створення перешкод іншим учасникам процесу.

При цьому наведений у частині другій статті 44 ЦПК України перелік дій, що можуть бути визнані судом зловживанням процесуальними правами, не є вичерпним, суд може визнати таким зловживанням також інші дії, які мають відповідну спрямованість і характер.

Вирішення питання про наявність чи відсутність факту зловживання віднесене на розсуд суду, що розглядає справу.

Постановляючи ухвалу про залишення позовної заяви без розгляду, суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, зазначив про те, що розгляд позовних вимог про розірвання шлюбу та стягнення аліментів на неповнолітню дитину є пріоритетним, а тому об'єднання таких вимог із вимогами про поділ майна подружжя є очевидною недобросовісною поведінкою позивача ОСОБА_1.

У частині шостій статті 188 ЦПК України встановлено, що суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи вправі до початку розгляду справи по суті роз'єднати позовні вимоги, виокремивши одну або декілька об'єднаних вимог в самостійне провадження, якщо це сприятиме виконанню завдання цивільного

судочинства. Розгляд позовних вимог, виокремлених у самостійне провадження, здійснює суддя, який прийняв рішення про роз'єднання позовних вимог.

Отже, у разі подання позивачем завідомо безпідставного позову у спорі, який має очевидно штучний характер, або у разі штучного об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи суд, з метою виконання завдання цивільного судочинства, вправі за клопотанням учасника справи або за власною ініціативою самостійно роз'єднати позовні вимоги та розглянути кожну з заявлених вимог окремо.

Верховний Суд звернув увагу на те, що відкриваючи провадження у справі та приймаючи справу до провадження, суд першої інстанції не висловлював жодних зауважень стосовно безпідставності або штучного характеру поданого позову, а також стосовно штучного об'єднання позовних вимог.

Натомість суд першої інстанції дійшов висновку про штучний характер позову та штучне об'єднання позовних вимог лише через один рік та одинадцять місяців після прийняття справи до провадження. Крім того, суд першої інстанції, вважаючи, що позов ОСОБА_1 має штучний характер, а також, що вона штучно об'єднала позовні вимоги, не скористався правом, передбаченим нормою частини шостої статті 188 ЦПК України, щодо можливості роз'єднання позовних вимог.

Також суди першої та апеляційної інстанцій, ухвалюючи оскаржувані судові рішення, посилались на ту обставину, що ОСОБА_1 не було надано інформацію стосовно перебування спірної квартири в іпотеці, передачі її на реалізацію в примусовому порядку та, відповідно, реалізації на електронних торгах.

При цьому суд першої інстанції та апеляційний суд не звернули уваги на те, що ці обставини мають бути з'ясовані під час вирішення спору по суті.

Залишаючи позов ОСОБА_1 без розгляду, суд першої інстанції зазначеного не врахував та дійшов помилкового висновку про те, що позивач всупереч вимогам статті 44 ЦПК України зловживає своїми процесуальними правами.

Апеляційний суд, залишаючи без змін ухвалу місцевого суду в частині залишення без розгляду позову ОСОБА_1 про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, також необґрунтовано вважав, що об'єднання позивачем в одній позовній заяві вимог про розірвання шлюбу та стягнення аліментів із вимогами про поділ майна подружжя є очевидною недобросовісною поведінкою останньої.

Натомість Верховний Суд не встановив обставин, передбачених нормами статті 44 ЦПК України, за яких суд може визнати указані дії ОСОБА_1 зловживанням процесуальними правами.

Зокрема, позивач скористалася своїм правом на звернення до суду. Факт звернення з позовом та обрання ОСОБА_1 певного способу відстоювання своїх інтересів в суді не є недобросовісною поведінкою чи такою, що свідчить про зловживання процесуальними правами.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 1 червня 2022 року у справі № 695/319/19 (провадження № 61 7927св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reestr.court.gov.ua/Review/104635242>.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за червень 2022 року / Упоряд. правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: суддя КЦС ВС, секретар Пленуму ВС к. ю. н., доцент Д. Д. Луспеник. Київ, 2022. – 36 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн:

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 [@supremecourt_ua](https://instagram.com/supremecourt_ua)